

Studia i szkice

o dwudziestoleciu międzywojennym

Studia i szkice

o dwudziestoleciu międzywojennym

POD REDAKCJĄ
TOMASZA CHŁOPECKIEGO
I PAWŁA FIKTUSA

Kraków 2020

Studia i szkice o dwudziestoleciu międzywojennym

RECENZENT

ks. prof. PWT dr hab. Andrzej Tomko
dr hab. Anna Citkowska-Kimla, prof. UJ

REDAKCJA

Tomasz Chłopecki
ORCID ID: 0000-0002-3672-3230

Paweł Fiktus
ORCID ID: 0000-0002-2937-6859

KOREKTA

Monika Buraczyńska

SKŁAD

Aleksandra Winiarska

OKŁADKA

Szymon Drobnik

© Copyright by Authors & AT Wydawnictwo, Kraków 2020
All rights reserved

ISBN 978-83-66445-13-0

AT Wydawnictwo
www.atwydawnictwo.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp 7

MARTA BARANOWSKA

Krytyka poglądów Róży Luksemburg przez partie komunistyczne
w świetle uwag Juliana Hochfelda 11

ZBIGNIEW FILIPIAK, TOMASZ KOWALCZYK

Monarchiczne przedpole II Rzeczypospolitej.
Utworzenie Tymczasowej Rady Stanu oraz projekt konstytucji z roku 1917 25

MICHAŁ KIEDRZYNEK

Warunki wywłaszczania nieruchomości w początkach II Rzeczypospolitej 45

JOANNA PELCZARSKA

August Zaleski jako dyplomata w okresie Drugiej Rzeczypospolitej 57

LIDIA WIŚNIEWSKA-NOGAJ

Wybrane aspekty historii psychologii polskiej
w okresie dwudziestolecia międzywojennego 83

ANNA Z. CICHOCKA

Regulacje prawne dotyczące kadry oficerskiej w latach 1918–1939 99

GRZEGORZ TOKARZ

Utrzymanie i rozwijanie tożsamości
muzułmanów polskich na łamach „Przeglądu Islamskiego” 173

BARBARA JUNDO-KALISZEWSKA

O „unormowaniu” stosunków polsko-litewskich
i o litewskim konsulacie w Wilnie w 1939 r. 189

GRZEGORZ KULKA

Próba „politycznego” rozliczenia gen. Kazimierza Schally’ego w 1940 r. 215

Indeks osobowy 227

Wstęp

Dwie dekady względnego pokoju pomiędzy zakończeniem jednej wojny światowej a wybuchem drugiej, określane w polskiej historiografii jako II Rzeczpospolita czy też dwudziestolecie międzywojenne, do dnia dzisiejszego stanowią przedmiot licznych badań historyków, prawników oraz przedstawicieli innych nauk. Mimo iż mamy do czynienia z krótkim okresem, to ogrom zmian zachodzących wówczas w Polsce po dzień dzisiejszy stanowi inspirację dla badań naukowych. Odbudowa polskiej państwowości szła w parze z licznymi przeobrażeniami w innych dziedzinach. Przed społeczeństwem stało bardzo poważne zadanie scalenia polskich ziem, które przez ponad wiek znajdowały się nie tylko w obrębie innych ustrojów politycznych, ale też pod wpływem innych systemów prawnych, innych kultur oraz odmiennych metod rządzenia.

Dwudziestolecie międzywojenne obfitowało w ciekawe postaci i zdarzenia – rozumiane w kontekście zarówno wielkiej, jak i małej polityki, a wiele z nich wciąż czeka na odkrycie. Szkopuł w tym, że mimo krótkości tego okresu tych osób i faktów było bardzo dużo. Objęcie ich wszystkich jednym opracowaniem książkowym jest niemożliwe. Zadanie, jakie postawili przed sobą zarówno redaktorzy niniejszego tomu, jak i autorzy poszczególnych tekstów, polega na przedstawieniu jedynie wybranych uczestników owych polityk oraz wydarzeń.

Mimo odmienności podejścia stanowią one o pięknie dwudziestolecia międzywojennego. Stąd też taki, a nie inny tytuł niniejszej publikacji: studia i szkice. Czytelnik znajdzie w nim opracowania wielowątkowe, starające się jak najdobitniej wyczerpać wybrany przez autora temat, jak też teksty krótsze, prezentujące pewien nieduży wątek analizowanego tematu. Również tematyka artykułów jest bardzo różnaita. Wynika to z profesji, jak też z zawodo-

wych zapatrywań autorów, którzy na co dzień są prawnikami, historykami, pedagogami i politologami.

Warto przy tym dodać, że jedynie dwa elementy są wspólne i charakterystyczne dla wszystkich tekstów: przedział czasowy (dotyczący dwudziestolecia międzywojennego) oraz zakres podmiotowy i przedmiotowy (odnoszący się głównie do polskich wątków).

Redaktorzy tomu pragną wyjaśnić, że ich zamierzeniem nie było stworzenie jednolitej pracy ograniczającej się do aspektów prawnych, społecznych czy też gospodarczych. Intencją stanowiło przygotowanie opracowania, które z uwagi na szeroki zakres przedmiotowy zainteresuje czytelników z różnych dziedzin, a każdy pasjonat okresu polskiego dwudziestolecia międzywojennego znajdzie wątek, który poszerzy jego wiedzę z wybranego zakresu, stanowić będzie inspirację do podjęcia własnych prac badawczych lub też po prostu zaciekawia.

Niniejszy tom rozpoczyna tekst Marty Baranowskiej poświęcony Róży Luksemburg, czołowej polskiej działaczce ruchu socjalistycznego. Jednakże autorka odchodzi od schematycznego omówienia poglądów politycznych. Przybliży natomiast ich ocenę z perspektywy uwag Juliana Hochfelda sformułowanych w artykule *Z zapomnianych polemik z 1957 roku*. Artykuł Hochfelda ukazał się pierwotnie na łamach tygodnika „Po prostu”, a następnie został przedrukowany w książce Adama Ciołkosza *Róża Luksemburg a rewolucja rosyjska*. Mimo iż Róża Luksemburg zapisała się na karatach historii jako działaczka socjalistyczna, to jednak godnym przypomnienia są jej tezy dotyczące demokracji, socjalizmu i rewolucji, które kilka dekad po jej śmierci wywołały prasową polemikę.

Z kolei Zbigniew Filipiak oraz Tomasz Kowalczyk omówili zagadnienie związane z ruchem monarchistycznym w artykule *Monarchiczne przedpole II Rzeczypospolitej. Utworzenie Tymczasowej Rady Stanu oraz projekt konstytucji z 1917 roku*. Warto zwrócić uwagę na ten tekst, gdyż ruch monarchistyczny w dobie odradzającej się II Rzeczypospolitej nie jest dokładnie znany szerszemu kręgowi czytelników. Autorzy tego tekstu odnotowali, że w dobie republikanizmu polskie społeczeństwo nie godziło się na monarchię – należy przy tym dodać, że środowiska monarchistyczne miały również swój wkład w odbudowanie niepodległej Rzeczypospolitej.

Natomiast Michał Kiedrzynek poświęcił tekst mało znanemu zagadnieniu odwołującemu się do tekstu: *Warunki wywłaszczenia nieruchomości w początkach*

II Rzeczypospolitej. W tym przypadku należy zasygnalizować, że mimo podejmowanych wysiłków w dobie dwudziestolecia międzywojennego w celu ujednoczenia prawa administracyjnego ten cel nie został osiągnięty. Autor w tymże szkicu przedstawia jeden z epizodów dotyczących stworzenia przepisów administracyjnych zmierzających do ujednoczenia kwestii związanych z wywłaszczeniem, mającym obowiązywać na terenie całego kraju.

Pozostając w kręgu problematyki prawnej, szczególną uwagę należy zwrócić na tekst autorstwa Anny Z. Cichockiej omawiający regulacje prawne dotyczące kadry oficerskiej w latach 1918–1939. Rozdział ten jest bardzo obszerny i wielowątkowy, śmiało może pretendować do załączka ciekawej monografii. Autorka przybliżyła nie tylko kwestie związane z ujednoczeniem przepisów prawnych dotyczących kadry oficerskiej, ale również porusza wiele innych wątków, jak kwestie socjalne czy też odnoszące się do odpowiedzialności karnej, mogące (o czym wspomnieliśmy na początku) stanowić inspiracje do dalszych badań naukowych.

W tomie zostały również poruszone zagadnienia z zakresu dyplomacji, czego przykład stanowią artykuły Joanny Pelczarskiej *August Zaleski, jako dyplomata w okresie Drugiej Rzeczypospolitej* oraz Barbary Jundo-Kaliszewskiej *O „unormowaniu” stosunków polsko-litewskich i o litewskim konsulacie w Wilnie w 1939 roku*.

Przybliżając tekst Joanny Pelczarskiej, należy wyjaśnić, że August Zaleski – znany jako najdłużej urzędujący prezydent Rzeczypospolitej na uchodźstwie – w swej karierze politycznej miał ponadczteroletni epizod ministra do spraw zagranicznych. Mimo iż polityka zagraniczna polskiego dwudziestolecia międzywojennego jest zdominowana przez politykę Józefa Becka, to warto przybliżyć jej kulisy widziane z perspektywy poprzednika Becka.

Kolejny tekst dotyczący polskiej dyplomacji autorstwa Barbary Jundo-Kaliszewskiej przybliżył epizod związany ze stosunkami polsko-litewskimi, które opierały się na wzajemnej wrogości i nieprzychylności. W latach 1938–39, dla obu państw stanowiących ostatnie chwile niepodległości, po przeszło dwóch dekadach braku jakichkolwiek relacji międzynarodowych, rozpoczął się okres „odwilży”. Co istotne, autorka bazuje nie tylko na polskich opracowaniach, ale sięga również do opracowań litewskich. Kolejnym, równie ważnym punktem tej publikacji jest przybliżenie pracy litewskiego konsulatu w Wilnie w 1939 r.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego działało wiele interesujących postaci, dziś niestety często już zapomnianych lub w ogóle nieodkrytych.

Grzegorz Kulka w *Próbie „politycznego” rozliczenia gen. Kazimierza Schally’ego w 1940 r.* przybliży postać szefa Gabinetu Wojskowego Prezydenta RP (od września 1935 r.), uwikłanego, z pobudek politycznych, w procesy karne związane z majątkiem należącym do prezydenta RP.

Dwie międzywojenne dekady zapisały się na kartach polskiej historii również jako okres barwnej mozaiki narodowościowej. Problematyka związana z mniejszościami niemieckimi czy też żydowskimi stanowi przedmiot licznych badań naukowych, natomiast w niniejszym opracowaniu Grzegorz Tokarz w pracy *Utrzymanie i rozwijanie tożsamości muzułmanów polskich na łamach „Przeglądu Islamskiego”* przybliży zagadnienia mniej znane, dotyczące polskich muzułmanów. Należy także podkreślić istotny walor tego artykułu w kontekście prasoznawstwa, gdyż może on stanowić asumpt do dalszych prac badawczych bogatej prasy polskiego dwudziestolecia międzywojennego.

Artykuł Lidii Wiśniewskiej-Nogaj pt. *Wybrane aspekty historii psychologii polskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego* zagłębia się w nieporuszanej dotąd tematyce i przybliży najważniejszych prekursorów polskiej międzywojennej psychologii, omawiając przy tym ich największe dokonania oraz rozwój tej nauki.

Jako Redaktorzy tomu żywimy nadzieję, że powyższa krótka charakterystyka opracowania stanowić będzie zachętę do lektury, a każdy z czytelników znajdzie w publikacji nową dla siebie myśl, która zacieka lub zainspiruje.

Dodajemy przy tym, że niniejsza praca swój ostateczny kształt zawdzięcza dwóm recenzentom – prof. nadzw. dr hab. Annie Citowskiej-Kimli oraz prof. dr. hab. Andrzejowi Tomko, którym pragniemy serdecznie podziękować za poświęcony czas oraz ważne sugestie i spostrzeżenia.

Tomasz Chłopecki
Paweł Fiktus